

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Методичні вказівки

до виконання практичних робіт
з дисципліни

«ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ В ГАЛУЗІ»

Одеса –2015

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Методичні вказівки
до виконання практичних робіт
з дисципліни
«ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ В ГАЛУЗІ»

для студентів – I курсу спеціальності «Прикладна екологія та збалансоване природокористування», спеціалізація – Агроекологія, Гідроекологія, рівень підготовки - 7.04010602 - спеціаліст, 804010602-магістр.

"Затверджено"
на засіданні методичної комісії ПОФ
Протокол №10 від 4. 05. 2015 р.

Методичні вказівки до виконання практичних робіт з дисципліни «Поводження з відходами в галузі» для студентів – 1 курсу спеціальності «Прикладна екологія та збалансоване природокористування», спеціалізація – Агроекологія, Гідроекологія, рівень підготовки - 7.04010602 - спеціаліст, 804010602-магістр. // Укладач: к. геогр. н., доцент Жигайло О.Л., Одеса, ОДЕКУ, 2014 р., с. 32, укр. мовою.

ПЕРЕДМОВА

Курс «Поводження з відходами в галузі» є обов'язковою дисципліною при підготовці фахівців з охорони навколишнього середовища, спеціалізації – агроекологія та гідроекологія.

Основним завданням цього курсу є вивчення проблем пов'язаних з утворенням і накопиченням промислових і побутових відходів, їх негативним впливом на довкілля, напрямками і способами екологічно обґрунтованого і безпечного зберігання та утилізації цих відходів, запобіганням чи зменшенням їх впливу на ґрунти і поверхові та підземні води.

Метою методичних вказівок є розрахунки і аналіз забруднення повітря, ґрунту, поверхневих вод відходами виробництва агропромислового комплексу.

Практичні роботи виконуються по таким темам:

- Тема 1 Оцінка стічних вод і забруднюючих речовин від підприємств харчової промисловості.
- Тема 2 Оцінка стічних вод і забруднюючих речовин від підприємств м'ясної промисловості.
- Тема 3 Оцінка стічних вод і забруднюючих речовин від молочноконсервного комбінату.
- Тема 4 Оцінка відходів зерноперероблюючої промисловості.

Після вивчення дисципліни студент повинен **знати**: утворення та накопичення відходів, осади стічних вод та поведження з ними; запобігання та зменшення негативного впливу відходів на ґрунти і ґрунтові та поверхневі води; напрями нормативно-правової діяльності при поведженні з відходами.

Після вивчення дисципліни студент повинен **вміти**: розраховувати вихід відходів від сировини при виробництві продукції, вторинні матеріальні ресурси, масу забруднюючих речовин, якість стічних вод; створювати аналіз і давати оцінку отриманих розрахунків, розробляти рекомендації по поведженню з відходами.

Звіт з практичної роботи оформлюється у вигляді протоколу (Додаток А). Виконання розрахунків, аналізу отриманих даних оцінюються в практичній частині роботи (60 % загальної оцінки), захист виконаної роботи оцінюється в теоретичній частині (40 % загальної оцінки).

Тема 1 **ОЦІНКА СТІЧНИХ ВОД І ЗАБРУДНЮЮЧИХ РЕЧОВИН ВІД ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

1.1 Головні теоретичні відомості

Згідно з вимогами Основ водного законодавства України, система водозабезпечення підприємств харчової промисловості має бути оборотною, тобто повинна забезпечувати водою як все підприємство, так і функціонувати в якості замкнених циклів для решти ділянок і цехів. Прямоточна система водозабезпечення допускається тільки при неможливості застосування оборотного водопостачання. Така система водопостачання діє на підприємствах хлібопекарської та макаронної промисловості.

В процесі вироблення продукції утворюються стічні води, які умовно ділять на господарсько-побутові та виробничі. Ступінь забруднення стоків визначається за вмістом сухого залишку і зважених речовин, біологічному споживанню кисню (ВПК) і хімічному споживанню кисню (ХПК), запаху, прозорості та рН. Характеристика стічних вод харчової промисловості приведена в Додатку Б, табл. 1.

Від рН залежить можливість безпосереднього скидання стічних вод у водойми чи необхідність їх попереднього очищення. Повне окислення забруднюючих речовин в стоках протікає довго, тому визначають 5-добову потребу в кисні (БСК5). Окислення протягом 20 діб вважається повним (БПКп). Через тривалість визначення БСК5 частіше користуються ГПК - кількістю кисню в мг, яке необхідно для окислення органічних сполук в 1 л стоків розчином біхромату або перманганату калію.

Відповідно до норм 1980 питома витрата води ($\text{м}^3 / \text{т}$) становить при виробництві:

- ✓ Цукру-піску - 2,49;
- ✓ Хлібобулочних виробів - 4,38 (при потужності заводу 30 т / добу);
- ✓ Макаронних виробів - 10,98 (при потужності заводу 105 т / добу);
- ✓ Пресованих дріжджів - 195,5;
- ✓ Концентрату квасного сусла - 54,85;
- ✓ Крохмалю з картоплі - 15,7.

Для отримання 1000 декалітрів (дал) виноматеріалів марочних вин потрібне: 58,05 м^3 чистої води; горілки - 84 м^3 ; спирту із зерна - 1756 м^3 , в тому числі артезіанської води - 479 м^3 ; солоду - 19,8 м^3 ; пива - 109,2 м^3 ; хлібного квасу - 20,3 м^3 ; безалкогольних напоїв (газованих) - 61,96 м^3 . Близько 30% загального споживання води в харчовій промисловості припадає на частку спиртових заводів (Яровенко В. Л. та ін., 2002).

Стічні води спиртових заводів, переробних зерно і картоплю, ділять на три категорії:

- 1-я - умовно чисті (при переробці зерна утворюються теплообмінні води - температура 30-60 ° С, рН 7-8, запах 0-3 бали, прозорість - 10-30 см, вміст сухого залишку 0,3-1 г/л,

- БПК_п = 5-15 мг O₂/л, ХПК = 5- 40 мг O₂/л);
- 2-я - транспортно-мийні (при переробці картоплі утворюються стічні води з температурою 10-15 ° С, рН 6,5-7,5, зважені речовини - 12- 14 г/л, БПК_п = 200-400 мг O₂/л, ХПК = 400-600 мг O₂/л);
- 3-тя - виробничо-побутові (при переробці зерна і картоплі сумарні стічні води мають температуру 30 °С, рН 6, концентрацію зважених речовин 0,55 г/л, БПК_п = 500-700 мг O₂ л і ХПК = 700-1200 мгO₂/л).

З даних видно, що стічні води спиртозаводів, які переробляють зерно і картоплю, забруднені незначно - БПК_п не перевищує 1000 мгO₂/л.

Стічні води меласно-спиртових заводів ділять на чотири категорії:

1- я - умовно-чисті (температура 30-60 ° С, рН 7-8, сухий залишок 0,4-0,5 г/л, БПК_п = 5-12 мгO₂/л, ХПК = 5-40 мгO₂/л);

2- я - води від продування котлів та регенерації реакторів хім. водоочищення (температура 20-100 ° С, рН 8-12, сухий залишок 0,3-0,6 г/л, БПК_п = 5- 80 мгO₂/л, ХПК = 10-100 мгO₂/л);

3- я - лютерна вода (що містить органічні кислоти), барометричні води і конденсати, отримані при упарюванні барди (температура 80-100 ° С, рН4,4-6,4, сухий залишок 1,3-2 г/л, БПК_п = 180-3000 мгO₂/л, ХПК = 250-4000 мгO₂/л);

4- я - води після миття обладнання і господарсько-побутові стоки, а також післяспиртова і післямеласна барда (температура 20-90 ° С, рН 5,5- 6,2, сухий залишок 0,45-10 г / л, БПК_п = 950-4500 мгO₂/л, ХПК = 1000- 5500 мгO₂/л).

Стічні води 1-й і 2-й категорії близькі за складом і аналогічні водам спиртових заводів, що переробляють зерно і картоплю. Лише БПК "конденсатів вторинних парів досягає 2500 мгO₂/л. Високим ступенем забруднення відрізняються води 4-ї категорії та меласної барди як післяспиртової, так і післядріжджової. У меласній післяспиртовій барді рН 4,6-5,2, вміст сухого залишку 62-82 г/л, зважені речовини 5,3-7,85 г/л, азот 2,5-3,9 г/л, БПК_п = 44 000-59 000 мг O₂/л, ХПК = 4900-66 900 мг O₂/л, а в післядріжджовій барді рН 4,5-5, сухий залишок 35,2-51,9 г/л, концентрація зважених речовин 0,97-5,6 г/л, БПК_п = 18 000-42 000 мг O₂/л, ХПК = 20 000-48 000 мг O₂/л.

У цукровій промисловості вторинні матеріальні ресурси - це буряковий жом (вихід становить 83% маси переробленого буряка), меласа (вихід 4,5-5% маси буряка), фільтраційний осад (вихід 10-12% маси буряка). Транспортно-мийний осад становить 10-12% маси буряків.

Стічні води цукрових заводів діляться на три категорії:

- 1- я - конденсати і вода від охолоджуючих установок;
- 2- я - транспортно-мийні води;

3-тя - виробничі води (води сильно забруднені, наприклад, склад жомопресової води: температура 48 °С, концентрація зважених речовин 5 г/л, рН 6,8, БПК_п = 1500-3500 мг O₂/л і ХПК = 2000-5000 мг O₂/л).

Стоки пивоварних заводів: стоки солодових цехів, основного виробництва та стоки цехів розливу мають такі показники - рН 6-7, концентрація зважених речовин 100-400 мг/л, БПК_п = 400-1000 мгO₂/л і ХПК = 600-1200 мг O₂/л.

Стоки хлібозаводів та кондитерських фабрик - середа для мікроорганізмів активного мулу. Стоки хлібозаводів характеризуються наявністю зважених речовин (150 мг/л), рН 6-7, БПК_п = 500-700 мг O₂/л і ХПК = 600-800 мг O₂/л. Стоки кондитерських фабрик містять велику кількість зважених речовин і невелике азотовмісних речовин і жиру.

Загальні стоки заводу безалкогольних напоїв мають склад: рН 6,8; концентрація зважених речовин 200 мг/л, БПК_п = 400 мг O₂/л, ХПК = 600 мг O₂/л.

До складу **стоків дріжджових заводів** входять післядріжджова меласна бражка, мийні води після обробки обладнання: рН 6,5, БПК_п = 1,5- 6,5 г O₂/л, ХПК = 0,67-2,3 гO₂/л, концентрація зважених речовин 230- 800 мг/л. Осереднений стік з цеху хлібопекарських дріжджів при спиртовому заводі має БПК_п = 11 гO₂/л.

Сумарне скидання стічних вод (W_{cv} , м³/рік) підприємством може бути визначений за формулою

$$W_{cv} = \left[\sum_{i=1}^n g_1 \cdot N_i + \sum_{i=1}^k (g_2 \cdot m_{ci} \cdot \tau_0) / \tau_c \right] \cdot s_c \cdot T_r \cdot \varepsilon \quad (1)$$

де g_1 - норма води на виробництві одній людині в зміну на господарсько-побутові потреби, м³ (регламентується СНіП 2.04.01-85);

N_i - кількість працівників у 1-ій зміні;

g_2 - витрата води на одиницю продукції, м³ / т;

m_{ci} - продуктивність обладнання (кількість продукції) за і-ую зміну, т;

τ_0 - час роботи обладнання за зміну, год;

τ_c - тривалість зміни, год;

s_c - кількість змін на добу;

T_r - кількість діб роботи підприємства в році;

ε - коефіцієнт стічних вод, що залежить від системи водопостачання:

$\varepsilon = 0,81-1$ (прямоточна), $\varepsilon = 0,51-0,8$ (послідовна),

$\varepsilon = 0,3-0,5$ (оборотна);

n - кількість груп працюючих;

k - число груп обладнання.

Скидання i -го забруднюючої речовини зі стічними водами (M_{cvi} , т/рік) знаходиться за формулою:

$$M_{cvi} = \mathcal{G} \cdot W_{cv} \cdot C_{cvi} \quad (2)$$

де $\mathcal{G}$ - параметр, що корегує розмірність показників;

C_{cvi} - концентрація i -го забруднюючої речовини в стічних водах, г/л.

1.2 Приклад розрахунку

За сезон цукроваріння потрібно визначити: вторинні матеріальні ресурси (відходи); кількість стічних вод та забруднюючих речовин, що потрапляють у навколишнє середовище, а також БПКп і ХПК.

Вихідні дані. Завод з виробництва цукру-піску з цукрових буряків. Система водопостачання - оборотна (коефіцієнт стічних вод $\varepsilon = 0,5$). Для переробки 1 т буряка потрібно $3,5 \text{ м}^3$ води. На господарсько-побутові потреби одній людині на зміну необхідно 25 л води = $0,025 \text{ м}^3$. Число працюючих в зміні - 78 осіб. Завод працює по 3-змінному графіку 113 днів у році. Тривалість зміни - 8 год., тривалість роботи обладнання за зміну - 7 год. За зміну переробляється 1108 т цукрових буряків.

Вихід бурякового жому - 80%, меласи - 5%, фільтраційного осад - 15%. Концентрація зважених речовин у виробничо-побутових стоках - 4,2 г/л. БПК_п = 1,5 г O_2 /л, ХПК = 2 г O_2 /л. Параметр $\mathcal{G} = 0,001$.

Рішення. За формулою (1) визначаємо сумарний скид стічних вод за сезон цукроваріння:

$$W = [0,025 \cdot 78 + (3,5 \cdot 1108 \cdot 7) / 8] \cdot 3 \cdot 113 \cdot 0,5 = 575\,486 \text{ м}^3.$$

Вихід:

бурякового жому - $375612 \cdot 0,8 = 300\,490$ т,

меласи - $375\,612 \cdot 0,05 = 18781$ т,

фільтраційного осаду - $375612 \cdot 0,15 = 56342$ т.

З рівняння (2) знаходимо скидання зважених речовин з виробничо-побутовими стічними водами:

$$M_{cv} = 0,001 \cdot 575\,486 \cdot 4,2 = 2417 \text{ т.}$$

За рівняння (2) встановлюємо, що

на біологічне окислення органічних речовин у стічних водах буде потрібно 863 т кисню;
на хімічне – 1151т кисню.

Завдання для виконання практичної роботи №1

Завдання 1. Оцінити стічні води і забруднюючі речовини від хлібозаводу.

Система водопостачання – прямоточна ($\varepsilon = 0,85$). При виробництві 1 т хлібобулочних виробів потрібно - 4,38 м³ води. На господарсько-побутові потреби одній людині на зміну необхідно 25 л води = 0.025 м³. Число працюючих в зміні - 25 осіб. Завод працює по 3-змінному графіку 330 днів у році. Тривалість зміни - 8 год. Тривалість роботи обладнання за зміну – 7,7 год. За зміну виробляється 10 т хлібобулочних виробів.

Концентрація зважених речовин у виробничо-побутових стоках - 150 мг/л. БСК_п = 500 мг O₂/л, ХСК = 600мг O₂/л. Параметр $\mathcal{G} = 0,001$ (параметр, що корегує розмірність показників).

Завдання 2. Оцінити стічні води і забруднюючі речовини від хлібозаводу.

Система водопостачання – прямоточна ($\varepsilon = 0,90$). При виробництві 1 т хлібобулочних виробів потрібно - 8,76 м³ води. На господарсько-побутові потреби одній людині на зміну необхідно 25 л води = 0.025 м³. Число працюючих в зміні - 50 осіб. Завод працює по 3-змінному графіку 330 днів у році. Тривалість зміни - 8 год. Тривалість роботи обладнання за зміну – 7,7 год. За зміну виробляється 20 т хлібобулочних виробів.

Концентрація зважених речовин у виробничо-побутових стоках - 150 мг/л. БСК_п = 600 мг O₂/л, ХСК = 700мг O₂/л. Параметр $\mathcal{G} = 0,001$ (параметр, що корегує розмірність показників).

Завдання 3. Оцінити стічні води і забруднюючі речовини від хлібозаводу.

Система водопостачання – прямоточна ($\varepsilon = 0,98$). При виробництві 1 т хлібобулочних виробів потрібно – 13,14 м³ води. На господарсько-обутові потреби одній людині на зміну необхідно 25 л води = 0.025 м³. Число працюючих в зміні - 75 осіб. Завод працює по 3-змінному графіку 330 днів у році. Тривалість зміни - 8 год. Тривалість роботи обладнання за зміну – 7,7 год. За зміну виробляється 35 т хлібобулочних виробів.

Концентрація зважених речовин у виробничо-побутових стоках - 150 мг/л. БСК_п = 700 мг O₂/л, ХСК = 800мг O₂/л. Параметр $\mathcal{G} = 0,001$ (параметр, що корегує розмірність показників).

Завдання 4. Оцінити стічні води і забруднюючі речовини від дріждживого заводу.

Система водопостачання – оборотна ($\varepsilon = 0,5$). При виробництві 1 т дріжджив потрібно - 195,5 м³ води. На господарсько-побутові потреби одній людині на зміну необхідно 25 л води = 0.025 м³. Число працюючих в зміні -

75 осіб. Завод працює по 3-змінному графіку 208 днів у році. Тривалість зміни - 8 год. Тривалість роботи обладнання за зміну – 7,5 год.

За зміну виробляється 24 т дріжджив .

Концентрація зважених речовин у виробничо-побутових стоках - 230 мг/л . БСК_п= 1500 мг O₂/л, ХСК = 670 мг O₂/л . Параметр $\mathcal{S} = 0,001$ (параметр, що корегує розмірність показників).

Завдання 5. Оцінити стічні води і забруднюючі речовини від дріждживого заводу.

Система водопостачання – оборотна ($\varepsilon = 0,4$). При виробництві 1 т дріжджив потрібно - 195,5 м³ води. На господарсько-побутові потреби одній людині на зміну необхідно 25 л води = 0.025 м³ . Число працюючих в зміні - 65 осіб. Завод працює по 3-змінному графіку 208 днів у році. Тривалість зміни - 8 год. Тривалість роботи обладнання за зміну – 7,5 год. За зміну виробляється 16 т дріжджив .

Концентрація зважених речовин у виробничо-побутових стоках - 520 мг/л . БСК_п= 3200 мг O₂/л, ХСК = 1500 мг O₂/л . Параметр $\mathcal{S} = 0,001$ (параметр, що корегує розмірність показників).

Завдання 6. Оцінити стічні води і забруднюючі речовини від дріждживого заводу.

Система водопостачання – оборотна ($\varepsilon = 0,3$). При виробництві 1 т дріжджив потрібно - 195,5 м³ води. На господарсько-побутові потреби одній людині на зміну необхідно 25 л води = 0.025 м³ . Число працюючих в зміні - 50 осіб. Завод працює по 3-змінному графіку 208 днів у році. Тривалість зміни - 8 год. Тривалість роботи обладнання за зміну – 7 год. За зміну виробляється 8 т дріжджив .

Концентрація зважених речовин у виробничо-побутових стоках - 800 мг/л . БСК_п= 6500 мг O₂/л, ХСК = 2300 мг O₂/л . Параметр $\mathcal{S} = 0,001$ (параметр, що корегує розмірність показників).

Тема 2 ОЦІНКА СТІЧНИХ ВОД І ЗАБРУДНЮЮЧИХ РЕЧОВИН ВІД ПІДПРИЄМСТВ М'ЯСНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

2.1 Головні теоретичні відомості

Враховуючи високий вміст органічних і мінеральних речовин у виробничих стоках м'ясопереробних підприємств і зокрема в стоках цеху з переробки нехарчових відходів, їх очистка є серйозним завданням. Вона здійснюється на локальних очисних спорудах з метою зниження всіх показників до рівня вимог, встановлених до стічних вод, що скидаються в каналізацію.

Локальна очистка стоків передбачає:

- ❖ грубу очистку за допомогою решіток, сит, перфорованих самоочищуючихся жолобів; відстоювання в пісколовках і жироловках;
- ❖ поділ у відцентровому полі із застосуванням центрифуг, сепараторів, гідроциклонів;
- ❖ електрофлоотокоагуляцію, пінну сепарацію;
- ❖ іонообмінну фільтрацію;
- ❖ очистку за допомогою коагулянтів і флокулянтів (поліакриламід, кремнієва кислота);
- ❖ імпульсуючу і напірну флоотацію (процес флоотації полягає в утворенні в товщі води газових бульбашок, прилипанні частинок до поверхні розділу газової і рідкої фаз і спливання шкідливих компонентів на поверхню).

В результаті тривалої теплової обробки при високих температурах відбуваються суттєві зміни складових частин сировини, що призводять до утворення аміаку, сірководню, оксидів вуглецю і сірки.

Стічні води м'ясних виробництв поділяються на зажирені (цех забою худоби, субпродуктові, варильні, ковбасні, консервні відділення), не зажирені (інші цехи), умовно-чисті (холодильно-компресорні установки, котельня, конденсатори) і побутові (Крисанов А. Ф. та ін., 2000; Курочкін А. А. та ін., 2006).

Цех забою худоби і оброблення туш. М'ясокомбінат керується наступними нормативами при забої худоби: годування худоби припиняється за 3 години до зважування перед відправкою на забій; без годування до забою ВРХ повинен перебувати не більше 12 годин, свині - не більше 8 годин; припинення напування худоби за 3 години до забою; худоба повинна бути перероблена не пізніше наступного дня після приймання на м'ясокомбінат.

На лінії забою технологічні витрати води складаються з витрат на операції звільнення від вмісту шлунків, шпаркі рубців, мийки і зачистки туш, промивки язиків і обрізків. Характеристика водоспоживання та забруднюючих речовин в стоках приведена Додаток В, табл. 1

Кишковий цех. На промислово переробку надходять комплекси кишок, що містять всі частини травного тракту, що мають промислове використання. У цеху здійснюють розчленовування комплексу, звільнення від вмісту, видалення жиру, слизової, серозної, м'язової оболонки, охолодження, поділ за якістю та розмірами, зв'язування в товарні пучки, консервування, пакування в тару та маркування сировини. Концентрація забруднюючих речовин в стічних водах при обробці одного комплексу кишок приведена в Додаток В, табл. 2.

Цех обробки шкур. Обробка шкур включає видалення навалу, промивку, мездрення та їх консервування, яке виробляється за участю води. Стічні води містять бруд, гній, обривки тканини, кров, волосся і велика кількість мікроорганізмів. Консервування шкур здійснюється сухим

способом (посолочної суміші) і тузлукуванням (в розчинах, що містять посолочну суміш).

При обробці шкур тузлукуванням витрати води становлять (л/голову) для:

- ВРХ - 100-120,
  - свиней - 15-30, МРС - 8-12.
- Стічні води містять в середньому:
- зважених речовин - 3219 мг/л,
  - жиру - 566 мг/л,
  - азоту загального - 637 мг/л,
  - ХПК - 9211 мг O₂/л.

Субпродуктовий цех. Обробка субпродуктів полягає в промиванні сировини від забруднень, звільнення від вовняного покриву і слизової оболонки. Характеристика забруднюючих речовин, що утворюються при цих операціях, приведена в Додатку В, табл. 3

Жирової цех. Промивна вода, змиви обладнання та статі, змиви з котлів та відстійників формують стічні води з високим вмістом жиру (Додаток В, табл. 4), а конденсати з котлів надають стокам неприємний запах.

М'ясопереробний цех. При виробленні продукції (ковбас, копченостей, напівфабрикатів, кулінарних виробів) використовується вода забруднюється як тканинними рідинами, фрагментами, екстрактами тканин тварини, але і матеріалами та сполуками, уживаними у виробництві: молоком, крохмалем, сіллю, цукром, нітритами, фосфатами, глютаматом натрія, аскорбіною кислотою, спеціями, ковбасними оболонками.

На 1 т продукції витрачається води (м³):

- при виробництві напівфабрикатів (на 1000 порцій),
- ✓ копченостей, сардельок - 16;
- ✓ пельменів -9;
- ✓ котлет (1000 шт.) - 8;
- ✓ фаршированих ковбасок - 17;
- ✓ консервів (1000 шт.) - 6,1;
- ✓ при охолодженні м'яса - 0,016 на одну тушу.

Найбільш концентровані стічні води утворюються при зливі бульйонів після варіння субпродуктів і окороків, від сепарування кісткового жиру і знежирення бульйонів (Додаток В, табл. 5)

Цех технічних фабрикатів. Основна продукція цеху - кормова мука і технічний жир. Сировиною для виробництва є забраковані м'ясопродукти (конфіскати) і нехарчові відходи (канига, щетина, волос, роги, копита, жиромаса з жироловок, ембріони). Вода витрачається при митті конфіскатів, очищенню жиру, конденсації сокових парів, шпаркі рогокопитної сировини, варінні кісток. Специфікою стічних вод цеху є можлива присутність хвороботворних мікроорганізмів. Характеристика виробничого водовідведення та стічних вод цеху приведена в Додатку В, табл. 6.

Для цехів забою тварин, кишкового, обробки шкур, субпродуктового, жирового, м'ясопродуктового і технічних фабрикатів маса забруднюючих речовин (M_м, т / рік) знаходиться за формулою

$$M_M = \mathcal{G} \cdot \left[\sum_{i=1}^n g_1 \cdot N_i + \sum_{i=1}^k (g_{2i} \cdot n_o \cdot \tau_o) / \tau_c \right] \cdot \zeta_c \cdot T_r \cdot \varepsilon \cdot C_{Mi}, \quad (3)$$

де $\mathcal{G}$ - параметр, коригуючий розмірність показників;

g_1 - норма води на виробництві одній людині в зміну на господарсько-побутові потреби, м³;

N_i - число працюючих у 1-ій зміні;

g_{2i} - витрата води на 1-ю технологічну операцію, л/голову;

n_o - продуктивність обладнання (число тварин, що переробляються за зміну);

τ_o - час роботи обладнання за зміну, год.;

τ_c - тривалість зміни, год.;

ζ_c - число змін на добу;

T_r - кількість робочих днів у році;

ε - коефіцієнт стічних вод, що залежить від системи водопостачання:

$\varepsilon = 0,81-1$ (прямоточна), $\varepsilon = 0,51-0,8$ (послідовна), $\varepsilon = 0,3-0,5$ (оборотна);

C_m - концентрація i -ої забруднюючої речовини в стоках, мг/л;

n - число груп працюючих;

k - число груп обладнання.

Отримані за формулою (3) дані підсумуються по однойменним речовинам.

2.2 Приклад розрахунку

Потрібно розрахувати масу забруднюючих речовин, що утворюються на м'ясокомбінаті при переробці 9300 голів великої рогатої худоби на рік.

Вихідні дані. М'ясокомбінат працює в одну зміну 300 днів у році. Число працюючих в зміні - 93 людини, в тому числі по цехам: забою худоби і оброблення туш - 25 осіб, кишковий - 20, субпродуктового - 13, обробітку шкур - 7, жирової - 10, м'ясопродуктового - 11, технічних фабрикатів - 19 осіб. У зміну переробляється 31 тварина. Тривалість зміни - 8 год.; тривалість роботи обладнання в зміну - 7 год. Норма води одній людині в зміну на господарсько-побутові потреби - 25 л. Витрата води на технологічні операції і концентрація забруднюючих речовин у стічних водах по цехам наведені в Додатку В, табл. 1 - 6. Система водопостачання - прямоточна ($\varepsilon = 0,9$). Параметр $\mathcal{G} = 10^{-9}$.

Рішення. Для цехів забою і оброблення туш, кишкового, субпродуктового, обробки шкур, жирового, м'ясопродуктового, технічних фабрикатів розрахунок маси забруднюючих речовин проводиться за формулою (3).

Цех забою і оброблення туш: зважені речовини - 3,25 т / рік; жири - 4,89 т / рік; загальний азот-1,35 т / рік.

Кишковий цех: зважені речовини - 1,09 т / рік; жири - 2,61 т / рік; загальний азот - 0,68 т / рік.

Субпродуктовий цех: зважені речовини-0,77 т / рік; жири-0,13 т / рік; загальний азот - 0,15 т / рік.

Цех обробки шкур: зважені речовини - 2,98 т / рік; жири - 0,52 т / рік; загальний азот - 0,59 т / рік.

Жирової цех: зважені речовини-98,4 т / рік; жири-91,2 т / рік; загальний азот-25,7 т / рік.

М'ясопродуктового цех (охолодження м'яса): завислі речовини - 0,34 т / рік; жири - 0,11 т / рік; загальний азот - 0,15 т / рік.

Цех технічних фабрикатів: зважені речовини - 0,92 т / рік; жири - 1,95 т / рік; загальний азот - 0,17 т / рік.

Завдання для виконання практичної роботи №2

Варіант	Вид худоби	Кількість голів перероблюється		Кількість змін	Число працюючих в зміні	Система водопостачання	Продукція м'ясопродуктового цеху
		За рік	За зміну				
1	ВРХ	10000	40	1	100	прямоточна	консерви
2	---	---	---	---	---	---	фаршировані ковбаски
3	---	---	---	---	---	---	котлети
4	---	---	---	---	---	---	пельмені
5	---	---	---	---	---	---	копченості
6	Свині	5000	20	1	50	прямоточна	консерви
7	---	---	---	---	---	---	фаршировані ковбаски
8	---	---	---	---	---	---	котлети
9	---	---	---	---	---	---	пельмені
10	---	---	---	---	---	---	копченості
11	ДРХ	3000	15	1	30	прямоточна	консерви
12	---	---	---	---	---	---	фаршировані ковбаски
13	---	---	---	---	---	---	котлети
14	---	---	---	---	---	---	пельмені
15	---	---	---	---	---	---	копченості

Тема 3 ОЦІНКА СТІЧНИХ ВОД І ЗАБРУДНЮЮЧИХ РЕЧОВИН ВІД МОЛОЧНОКОНСЕРВНОГО КОМБІНАТУ

3.1 Головні теоретичні відомості

Молочна промисловість є найбільшим споживачем води. Норми витрати води на переробку 1 т молока наведені в Додатку Г, табл. 1.

Технічна вода на підприємствах молочної промисловості не використовується. Її застосовують в системі оборотного водопостачання на зовнішнє миття машин і полив території. Ці витрати складають до 15% від витрати свіжої води. З метою зменшення витрати свіжої води рекомендується прямоточна система водопостачання з повторним використанням води та зворотний систему. Витрата оборотної та послідовно використаної води складає в середньому 20-25 м³ на кожен тону сировини, що становить більше 80% водоспоживання.

Для зменшення витрати води рекомендується ширше практикувати «суху» прибирання приміщень та повторне водопостачання. Основним джерелом умовно чистої води, придатної для повторного використання, є вода, що виходить із секцій охолодження справних пластинчастих теплообмінних установок. Цю воду дозволено використовувати повторно після підігріву не нижче 80 ° С для миття обладнання, ємностей, ванн, цистерн, молочних фляг, прибирання приміщень, прання спецодягу. Значні обсяги умовно чистої води для повторного використання отримують при зборі конденсату вторинних парів молока.

Концентрація органічних речовин у стічних водах обумовлена втратами сировини і молочної продукції в технологічному процесі. Після мийки обладнання та приміщення вони містять значну кількість органічних забруднювачів (Додаток Г, табл. 2) і відносяться до виробничих стічних вод, які повинні піддаватися очищенню. При скиданні 1 м³ неочищеної стічної води забруднюється 40-60 м³ природної води.

Ополоскі, одержувані після мийки технологічного обладнання (перші змивні води), являють собою один з видів відходів, які в даний час не використовуються і обмежено використовуються. За даними ВНІКМІ, ополоскі - це водомолочна суміш, яка містить 1-4% сухих речовин в тому числі до 1% жиру і білка. Збір та утилізація ополосків економічно вигідна. Найважливіший результат - запобігання скидання залишків молока і молочних продуктів в стічні води, що дозволяє знизити витрати на їх очищення. За кордоном згущують ополоскі в вакуум-випарних апаратах (до 50% сухих речовин) і направляють на кормові цілі. Очищення стоків від білків і жиру має велике значення, так як після відповідної обробки їх можна використовувати в якості добавок у корма, при виробництві мила, технічних мастильних матеріалів. Ополоскі обробляють коагуляцією в коагуляторі при рН 4,5 і температурі 323 ° К і центрифугують. Осад,

отриманий після первинної обробки стічних вод, застосовують як добавки до кормів.

Величини втрат сировини зі стічними водами наведені в Додатку Г, табл. 3.

Обсяг стічних вод (W_{cv} , м³/рік), що утворюються в процесі виробництва молочних продуктів, визначається за формулою (1), а маса забруднюючих речовин (M_{cvi} , т/рік), що скидаються із стічними водами, за формулою (2).

3.2 Приклад розрахунку.

Потрібно визначити обсяг стічних вод і масу забруднюючих речовин, що утворюються в процесі переробки молока.

Вихідні дані. Завод сухих молочних продуктів. Система водопостачання - послідовна ($\mathcal{E} = 0,7$). Середньорічний витрата води на 1 т перероблюваної молока - 5 м³. Завод працює по однозмінний графіком 330 днів на рік і переробляє 76 т молока за зміну. Тривалість зміни - 8 год.; тривалість роботи обладнання в зміну - 7 год. Число працівників у зміні - 85 осіб. Норма води одній людині в зміну на господарсько-побутові потреби - 25 л. У стічних водах міститься; зважених речовин - 350 мг/л; азоту загального - 45 мг/л; фосфору - 6 мг/л; жиру - 78 мг/л; хлоридів - 120.

Рішення. Визначаємо за формулою (1) об'єм стічних вод:

$$W = [0,025 \cdot 85 + (5 \cdot 76 \cdot 7) / 8] \cdot 1 \cdot 330 \cdot 0,7 = 77\,298 \text{ м}^3/\text{год.}$$

За формулою (2) знаходимо масу забруднюючих речовин, що скидаються із стічними водами:

$$\text{зважені речовини} - 10^{-6} \cdot 77\,298 \cdot 350 = 27 \text{ т / рік};$$

$$\text{азот загальний} - 10^{-6} \cdot 77\,298 \cdot 45 = 3,48 \text{ т / рік};$$

$$\text{фосфор} - 10^{-6} \cdot 77\,298 \cdot 6 = 0,46 \text{ т / рік};$$

$$\text{жири} - 10^{-6} \cdot 77\,298 \cdot 78 = 6,03 \text{ т / рік};$$

$$\text{хлориди} - 10^{-6} \cdot 77\,298 \cdot 120 = 9,28 \text{ т / рік}.$$

Завдання для виконання практичної роботи №2

Варіант	Виробництво	Система водопостачання	Середньорічна витрага води на 1 т перероблюваного молока, м ³	Кількість робочих змін	Кількість робочих днів за рік	Кількість сировини (молока), що переробляється за зміну, т/добу	Тривалість зміни, год.	тривалість роботи обладнання в зміну, год.	Число працівників у зміні	Норма води одній людині в зміну на господарсько-побутові потреби	Вміст у стічних водах забруднюючих речовин, мг/л				
											зважених речовин	загального азоту	фосфору	жири	хлоридів
1	Молочний завод	0,5	30	1	330	100	8	7	90	25	360	48	7	80	122
2	" "	0,6	31	2	" "	200	" "	" "	" "	" "	370	50	8	82	125
3	" "	0,8	32	3	" "	400	" "	" "	" "	" "	380	52	9	84	127
4	Маслоробні заводи	0,57	21	1	" "	48	" "	" "	67	" "	345	47	6,2	79	112
5	" "	0,67	21,5	1	" "	90	" "	" "	78	" "	355	49	6,9	81	117
6	" "	0,78	22	2	" "	220	" "	" "	78	" "	358	51	7,1	83	123
7	Маслосиро завод	0,55	20	1	" "	45	" "	" "	65	" "	335	45	6	75	115
8	" "	0,65	20,5	1	" "	85	" "	" "	75	" "	350	46	6,5	78	118
9	" "	0,75	21	2	" "	205	" "	" "	75	" "	365	47	7	80	121
10	Сирозавод	0,5	19,1	1	" "	50	" "	" "	45	" "	355	45	6	75	120
11	" "	0,6	19,5	1	" "	100	" "	" "	80	" "	357	47	7	77	122
12	" "	0,7	20,0	2	" "	200	" "	" "	80	" "	359	49	8	79	124

Тема 4 ОЦІНКА ВІДХОДІВ ЗЕРНОПЕРЕРОБЛЮЮЧОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

4.1 Головні теоретичні відомості

У процесі вироблення борошна і крупи з зерна утворюються вторинні продукти та відходи, які є потенційними джерелами забруднення довкілля. Хлібопекарське борошно виробляють із зерна пшениці і рису. Крупу в асортименті отримують з восьми круп'яних культур: рису, гречки, проса, ячменю, вівса, гороху, кукурудзи, пшениці. Залежно від змісту основного зерна, розрізняють побічні продукти і відходи 1-й (зерна 10-50%), 2-й (зерна 2-10%) і 3-й (зерна менше 2%) категорій. Відходи зерноочистки з низьким вмістом зерна, що не представляють кормової цінності (мінеральна, металомангітна, груба домішка), можуть стати джерелами механічного забруднення навколишнього середовища (Єгоров Г. А. та ін., 1984; Личко Н. М. та ін., 2000).

У зерні, що надійшов на переробку, міститься від 1 до 4% смітцевої і 2 до 6% зернової домішки, яку витягують до певних нормативів у зерноочисному відділенні. Номенклатура вторинних сировинних ресурсів (відходів) зернопереробної промисловості включає 8 найменувань: кормової зернопродукт, зернові відходи, дрібне зерно, висівки, кормову дробленку, лузгу, мучку і зародок (Додаток Д, табл. 1-8).

Кормової зернопродукт містить від 2 до 85% зерна, в тому числі 2-20% основного зерна (пшениця, жито). У круп'яному виробництві цього продукту відповідають відходи 1-й і 2-ї категорії (містять 2-50% зерна і зернова суміш, що містить 50-85% основного зерна), які повністю використовують на корм.

Зернові відходи - це відходи очищення зерна, великі домішки і підсівши, що містять не більше 2% зерна, лузги жорсткої (гречаної, просяний, рисової), соломистого частинок і пилу, використовують на корм. Дрібне зерно - зерно основної культури в кількості до 5%, що не відповідає вимогам технології по крупності, використовують на корм. Висівки - відходи помелу пшениці та жита, що складаються з частинок оболонки і алейронового шару з домішкою частинок зародка і ендосперму. Використовують на корм і як харчовий продукт - «дієтичні висівки». Кормова подрібнена - відходи переробки гороху, проса, вівса в крупу, що складаються з ненавмисно подрібнених частинок ядра крупніше 1,5 мм. Йде на кормові цілі.

Лушпиння - продукт лушення плівчастих культур, що складається з квіткових плівок (рис, просо, овес, ячмінь) і плодових оболонки (гречка) з високим вмістом клітковини і мінеральних речовин. Використовується в якості комбікорму, кормових дріжджів, штучного ґрунту, сировини для ряду медикаментів.

Борошно кормове утворюється в процесі шліфування і складається з тонко подрібнених частинок всіх анатомічних частин зернівки, що проходять

через отвір діаметром 1,5 мм. Технічні галузі виробляють 23 види мучки. Основний напрямок використання мучки - це кормові суміші і комбікорми. Крім того, вона застосовується в парфумерії та фармацевтичній промисловості.

Зародок - відходи борошномельного виробництва (пшеничний зародок) і виробництва кукурудзяної крупи (кукурудзяний зародок), одержувані сепаруванням подрібненого зерна по щільності і складаються з цілого і дробленого зародка зерна з домішкою частинок оболонок і ендосперму. Йде на виробництво «зародкових пластівців», використовується для екстракції вітамінів і масла харчового призначення.

Відходи борошномельно-круп'яної промисловості становлять по масі 1/3 вихідного зерна. Підприємства зі зберігання і переробки продукції рослинництва забруднюють атмосферне повітря, в основному, пилом, яка відноситься до IV класу токсичності (Додаток Д, табл. 9), а також інгредієнтами в результаті згорання палива (газу, мазуту, вугілля).

Вміст мікроелементів в зерні с.-г. культур наведено в Додатку Д, табл. 10.

4.2 Приклад розрахунку

Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при виробництві гречаної крупи без гідротермічної обробки.

Вихідні дані. Борошномельний комбінат. Паливо - газ. При спалюванні газу в повітря надходить вуглецю оксид (12,9 кг / 1000 м³) та азоту діоксид (2,15 кг / 1000 м³). Обсяг переробки гречки 23500 т / рік. Концентрація максимально разова борошняного пилу в повітрі - 0,4 мг / м³; углерода оксид- 1,5 мг / м³ (ПДК_{мр} = 5 мг / м³), азоту діоксид- 0,019 мг / м³ (ПДК_{мр} = 0,085 мг / м³).

Рішення. Відповідно до даних Додатку Д, табл. 2, де зазначено вид відходів у відсотках, встановлюємо, що при переробці 23500 т / рік гречки, вихід мучки кормової - 1410 т / рік; лузги і відходів 3-й категорії з механічними втратами - 4700 т / рік; відходів 1-й і 2-ї категорії - 1645 т / рік; усушка - 235 т / рік. Разом відходів - 7990 т / рік, тобто 34% від переробленої сировини.

За формулою (3.3) з використанням даних Додатку Д, табл. 9 визначаємо ступінь забрудненості повітря на підприємстві: $(0,4 / 0,5) + (1,5 / 5) + (0,019 / 0,085) = 1,32$. Так як сума приватних від ділення перевищує одиницю, то забруднення повітря присутнє.

Завдання для виконання практичної роботи №4

Завдання 1. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при виробництві просяної крупи.

Завдання 2. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при виробництві гречаної крупи з гідротермічною обробкою.

Завдання 3. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при переробці ячменю для отримання перлової крупи.

Завдання 4. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при переробці ячменю для отримання ячної крупи.

Завдання 5. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при переробці гороху.

Завдання 6. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при переробці пшениці.

Завдання 7. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при переробці кукурудзи для отримання недробленої і плющеної крупи.

Завдання 8. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при переробці кукурудзи для отримання недробленої і плющеної крупи та пластівців.

Завдання 9. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при переробці кукурудзи для отримання недробленої крупи та пластівців.

Завдання 10. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при переробці кукурудзи для отримання пластівців з крупи.

Завдання 11. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при переробці рису для отримання шліфованого рису.

Завдання 12. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при переробці рису для отримання полірованого рису.

Завдання 13. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при переробці вівса для отримання недробленої крупи.

Завдання 14. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при переробці вівса для отримання недробленої крупи з пластивцями.

Завдання 15. Потрібно визначити вихід відходів і забрудненість повітря при переробці вівса для отримання толокна.

Література

1. Савицький В.М., Хільчевський В.К., Чунарьов О.В., Яцюк М.В. Відходи виробництва і споживання та їх вплив на ґрунти і природні води: Навчальний посібник / За ред. В.К. Хільчевського. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2007. – 152 с.
2. Герасименко В.П. Практикум по агроекологии. Учебное пособие – СПб.: издательство «Лань», 2009. – 432с.
3. www.library-odeku.16mb.com/
4. Сметанин В.И. Защита окружающей среды от отходов производства и потребления. М.: Колос, 2000.- 232 с.
5. Черп О.М., Виниченко В.Н. Проблема твердых бытовых отходов: комплексный подход. - М.: Эколайн, 1996. - 48 с.

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра агрометеорології та агрометпрогнозів

ПРОТОКОЛ № __

**з дисципліни «Поводження з відходами в
галузі»**

тема практичної роботи _____

Виконав(ла) студент(ка) гр. ____

.....
(Прізвище І.Б.)

Оцінка за теоретичну частину роботи	Оцінка за практичну частину роботи	Загальна оцінка

Одеса – 2015р.

СХЕМА ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

I Вихідні дані

II Методика виконання завдання

III Проведення розрахунків

IV Аналіз отриманих результатів

V Рекомендації

Таблиця 1 – Середньорічна кількість стічних вод (м³) на одиницю продукції

Підприємство	Одиниця продукції	Система водопостачання	Кількість стічних вод, що випускаються у водойми на одиницю продукції, м ³		
			підлягають очистці		всього
			виробничі	побутові	
Хлібозавод продуктивністю (т/добу):	1 т хлібо-булочних виробів	прямоточна			
136			0,83	0,3	1,13
30			1,89	0,98	2,87
Хлібозавод з кондитерським цехом продуктивністю (т/добу)	те саме	те саме			
65			1,7	0,79	2,49
40			1,93	1,21	3,14
Макаронна фабрика продуктивністю (т/добу)	1 т макарон	те саме			
70			1,73	0,38	2,11
105			4,66	0,67	5,33
Дріжджовий завод	1 т пресованих дріжджів	оборотна, прямоточна з поступовим використанням води	45	0,5	170,5

Продовження табл. 1

Підприємство	Одиниця продукції	Система водопостачання	Кількість стічних вод, що випускаються у водойми на одиницю продукції, м ³		
			підлягають очистці		всього
			виробничі	побутові	
Консервний завод, що виробляє цільноконсервовані: томати	1000 банок	прямоточна з поверненням конденсату	2,79	0,58	3,37
огірки	те саме	те саме	3,97	0,8	4,77
Завод з виробництва цукру-піску	1 т буряку	Оборотна	1,62	0,08	1,7
Цукрово-рафінадний завод	1 т цукру рафінаду	то же	1,05	0,15	1,2
Завод первинного виноробства	1 т винограду	прямоточна та оборотна	0,17	0,03	0,2
Завод вторинного виноробства: ординарні вина	1000 дал вина	те саме	10,58	1,5	12,08
марочні вина	то же	Прямоточна	28,15	—	28,15
Завод шампанських вин (резервуарний спосіб)	1000 пляшок	прямоточна та оборотна	6,42	0,3	6,72
Меласно-спиртовий завод з цехом хлібопекарських дріжджів	1000 дал спирту вищої очистки	прямоточна з наступним використанням води	146	5	830
Спиртовий завод, що працює на: зерні	100 дал спирту	те саме	137	3	1304
картоплі	те саме	те саме	861,9	3	2040,9
картоплі	те саме	Оборотна	200,9	—	203,9
Солодовий завод	1 т солоду	прямоточна та оборотна	16,05	1,55	17,6
Пивоварний завод	1000 дал	те саме	45,2	27,9	76,4
Крохмальний завод	1 т картоплі	те саме	14,14	0,05	14,19

Примітка: Прямоточна вода вживається у виробничому процесі одноразово, після чого скидається у водойму або каналізацію. Послідовно використовується вода застосовується на декількох технологічних процесах. Оборотна вода вживається багаторазово з періодичним або безперервним її очищенням.

Таблиця 1 – Витрати води та концентрація забруднюючих речовин в стоках цеху забою худоби і оброблення туш

Тварини	Витрати води, л/голову	Концентрація забруднюючих речовин, мг/л			
		Зважені речовини	жири	загальний азот	ХСК, мг O ₂ /л
ВРХ	416	1010	1520	420	10500
Свині	202	737	290	246	2570
ДРХ	45	1070	545	220	3720

Примітка: Маса ВРХ - 390 кг; свині - 100 кг; ДРХ (дрібна рогата худоба) - 40 кг.

Таблиця 2 – Витрати води та концентрація забруднюючих речовин в стоках кишкового цеху

Технологічна операція	Витрати води, л/голову	Концентрація забруднюючих речовин, г/л			
		завислі речовини	жири	загальний азот	ХСК, мгO ₂ /л
Обробіток черев ВРХ на лінії ФОК-В	158	843	2021	523	4563
Обробіток черев свиней на лінії ФОК-С	29	2625	1288	684	5576
Обробіток черев баранів на лінії ФОК-Б	56	947	305	589	4686

Таблиця 3 – Витрати води та концентрація забруднюючих речовин в стоках субпродуктового цеху

Технологічна операція	Витрати води, л/голову	Концентрація забруднюючих речовин,			
		завислі речовини	жири	загальний азот	ХДК, мгO ₂ /л
Обробка вовняних субпродуктів КРХ	36	2193	383	425	5542
Обробка вовняних субпродуктів свиней	21	2232	1546	417	3691

Таблиця 4 – Витрати води та концентрація забруднюючих речовин в стоках жирового цеху

Сировина	Витрати води, л/голову	Концентрація забруднюючих речовин, мг/л			
		завислі речовини	жири	загальний азот	ХДК, мгО ₂ /л
Яловича	8800	1526	1414	398	9050
Свиняча при переробці зі шпаркою	9000	19619	23414	347	29922
Бараняча	—	1573	895	251	5622
Кістки	1000	—			

Таблиця 5 – Концентрація забруднюючих речовин в стоках м'ясопродуктового цеху

Технологічна операція	Концентрація забруднюючих речовин, мг/л			
	завислі речовини	жири	загальний азот	ХДК, мг О ₂ /л
Зачистка і мийка яловичих туш	1756	591	799	5247
Зачистка і мийка свинячих туш	1593	1086	729	3480
Злив з котла для варіння: окороків	4358	4047	827	130667
субпродуктів	29943	4672	7441	73500

Таблиця 6 – Характеристика стічних вод цеху технічних фабрикатів

Показники	Одиниці виміру	Значення показників
Витрати води:		
ВРХ	л/год	371
Свині	те саме	114
ДРХ	те саме	94
рН	—	7,1-8
завислі речовини	мг/л	1111-7300
Загальний вміст домішків	мг/л	3440-4561
ХСК	мг О ₂ /л	4007-5029
Загальний азот	мг/л	202-220
Хлориди	мг/л	536-898
Жири	мг/л	2355-5440
СО ₂ вільний	мг/л	844
Р ₂ О ₅	мг/л	0,66-420

Таблиця 1 – Норми водоспоживання та кількість стічних вод на 1 т сировини, що переробляється (Курочкін А. А. та ін., 2006)

Підприємство	Середньорічні витрати води, м ³ /год.		Середньорічна кількість стічних вод, м ³ /год.
	оборотної, повторно використовуваної	свіжої питної	
Молокоприймальні пункти і сепараторні відділення	0	2,3	2
молочні заводи до 50	30	7	5,6
51-200	30,5	6,5	5,2
201-400	31	6	4,8
401 та більше	32	4,5	4,6
завод згущених молочних продуктів	25	5,5	4,4
Завод сухих молочних маслоробні заводи до 300	20	5,5	4
301 та більше	20,5	4,5	3,5
Молочно-консервні дитячих продуктів	20	3,5	3
Маслоробні заводи до 50	21	2,6	2,4
51-200	21,5	2,5	2,1
201 та більше	22	2	1,7
Маслосиризаводи до 50	20	5	4,3
51-200	20,5	4,5	3,8
201 и более	21	4	3,4
Сирозаводи до 50	19,1	7	6
51-200	19,5	6	5
201 и более	20	5	4,8

Таблиця 2 – Характеристика стічних вод

Показники	Значення показників	Показники	Значення показників
Завислі речовини, мг/л	350	Хлориди, мг/л	150
Азот загальний, мг/л	50	БПКп. мг/л	1000
Фосфор, мг/л	7	Кислотність, рН	6,8-7,4
Жири, мг/л	до 100	—	—

Таблиця 3 – Втрати сировини зі стічними водами

Технологічні процеси	Втрати сировини, БПК ₅ кг О ₂ /м ³
Приймання молока, мийка фляг, обладнання приймального відділення	0,26
Охолодження сирого молока, зберігання, мийка молокозберігальних ємностей і трубопроводних ліній	0,19
Мийка автомолцистерн	0,25
Сепарування молока, зберігання знежиреного молока, вершків, пастеризація вершків	0,86
Пастеризація та зберігання молока	0,29
Випарювання молока і розпилувальна сушка	0,74
Сушка молока на барабанних (вальцевих) сушарках	0,53
Згущення свіжої сироватки (до низького вмісту сухих	0,25
Конденсат	0,25
Мийка обладнання	0,75

Таблиця 1 – Відходи продукції при переробці проса, %

Продукти	Шліфування в		Продукти	Шліфування в	
	Вальцевих станках	Машинах А1-3ШН		Вальцевих станках	Машинах А1-3ШН-3
Крупа	5	5	Лузга, відходи 3—ї категорії	15	15
1 гатунок	58	56			
2 гатунок	2	2			
Всього крупи	65	63	Відходи 1-ї та 2-ї категорії	7	7
Дроблена кормова	4	5	Зсихання	0,5	0,5
Мука кормова	8,5	9,5			

Таблиця 2 – Вихід продукції при переробці гречки, %

Продукти	Вихід при виробництві крупи	
	з ГТО	без ГТО
Крупа – ядриця: 1 гатунок	59	52
2-й гатунок	3	4
Крупа – проділ	5	10
Всього крупи	67	66
Мука кормова	3	6
Лузга, відходи 3-ї категорії, механічні втрати	21,5	20
Відходи 1-ї та 2-ї категорії	7	7
Зсихання	1,5	1

Таблиця 3 – Вихід продукції при переробці ячменю, %

Продукти	Вихід крупи	
	перлової	ячевої
Крупа перлова: № 1-2	28	—
№3-4	10	—
№ 5	2	—
Всього крупи	40	—
Крупа ячнева: № 1	—	15
№ 2	—	42
№ 3	—	5
Всього крупи		62

Таблиця 4 – Вихід продукції при переробці пшениці, %

Продукти	Вихід	Продукти	Вихід
Крупа		Мука кормова	30
№ 1 и 2	8	Відходи 1-ї та 2-ї категорії	5,3
№ 3 и 4	43	Відходи 3-ї категорії та механічні	0,7
Крупа «Артек»	12	втрати	
Всього крупи	63	Зсихання	1

Таблиця 5 – Вихід продукції при переробці гороху, %

Продукти	Вихід	Продукти	Вихід
Горох цілий шелушений, полірований:	35	Відходи 3-ї категорії та механічні втрати	0,5
Горох колотий шелушений, полірований:	38	Відходи 1-ї та 2-ї категорії	1
Всього крупи	73	Мілкий горох	5
Січка мука	10,5	Зсихання	4
Лузга	6		

Таблиця 6 – Вихід продукції при переробці кукурудзи, %

Продукти	Виробництво			
	недробленої і плющеної крупи	недробленої крупи, плющеної та пластівців	недробленої крупи та пластівців	пластівців з крупи
Крупа недроблена: вищого гатунку	10	10	10	
першого гатунку	19,5	19	20,5	—
Крупа плющена: вищого гатунку	5,5			
першого гатунку	10	10	—	—
Пластівці	—	5	14,5	95,5
Всього	45	44	45	95,5
Дроблена кормова	4,5	4	4,5	2,5
Мука	11,5	11,5	11,5	1,5
Лузга, відходи 3-ї категорії, механічні	27,7	26,7	27,7	0,1
Відходи 1-ї та 2-ї категорії	7,8	8,3	7,8	—
Зсихання	3,5	5,5	3,5	0,4

Таблиця 7 – Вихід продукції при переробці рису, %

Продукти	Вихід при виробництві шліфованого рису	Вихід при виробництві полірованого рису
Крупа: вищого гатунку	5	10
першого гатунку	45	43
другого гатунку	5	1,5
Дроблена	10	10,5
Всього крупи	65	65
Мука кормова	13,2	13,2
Лузга некормова, відходи 3-ї категорії, механічні втрати	19,1	19,1
Відходи 1-ї та 2-ї категорії	2	2
Зсихання	0,7	0,7

Таблиця 8 – Вихід продукції при переробці вівса,%

Продукти	Недроблена крупа	Недроблена крупа з пластівцями	Толокно
Крупа	45	39,5	—
Пластівці	—	5,5	—
Толокно	—	—	52
Всього	45	45	52
Мука та дробленка кормова	16	16	9,5
Лузга	27	27	26
Відходи 1-ї та 2-ї категорії	2,8	2,8	1,3
Відходи 3-ї категорії, механічні втрати	0,7	0,7	0,7
Мілкий овес	5	5	5
Зсихання	3,5	3,5	5,5

Таблиця 9 – ГДК забруднюючих речовин, мг/м³

Речовина	Клас токсичності	ПДК _{мр} (максимальна разова)	ПДК _{сс} (середньодобова)
Пил:			
мучна	IV	0,5	0,15
сахарна	»	»	»
крохмальна	»	»	»
жомова	»	»	0,05
вапнякова	»	»	0,15
какаовелова	»	»	»

Примітка: ПДК пилу для повітря робочої зони 2-4 мг/м³

Таблиця 10 – Содержание некоторых микроэлементов в зерне различных культур (мг/кг) (Сагт Ю. Е. и др., 1990)

Культура	Мікроелементи					
	кобальт	мідь	марганець	цинк	молібден	залізо
Пшениця	0,05-0,07	3-5	40-60	20-40	0,5-1,5	100-300
Ячмінь	0,05-0,07	3-5	20-30	20-40	0,5-1,5	100-200
Овес	0,03-0,08	2-5	40-80	20-40	0,5-2	50-150
Просо	0,05-0,08	4-5	10-20	20-30	0,3-0,7	100-150
Гречка	0,07-0,09	2-3	20-40	30-40	0,7-1	50-150
Горох	0,13	7,5	17,5	31,8	0,84	94
Кукурудза	0,05	2,9	10,9	17,3	0,28	37

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до виконання практичних робіт
з дисципліни

«ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ В ГАЛУЗІ»

для студентів – 1 курсу за напрямом підготовки 040106 «Екологія та охорона навколишнього середовища», спеціальність «Прикладна екологія та збалансоване природокористування», спеціалізація – Агроекологія, Гідроекологія, рівень підготовки - 7.04010602 - спеціаліст, 804010602-магістр.

Укладач: к. геогр. н., доцент Жигайло О.Л.

Підпис до друку

Формат

Папір друк. №

Умовн. друк. арк.

Тираж

Зам. №

Одеський державний екологічний університет,
270016, м. Одеса, вул. Львівська, 15
